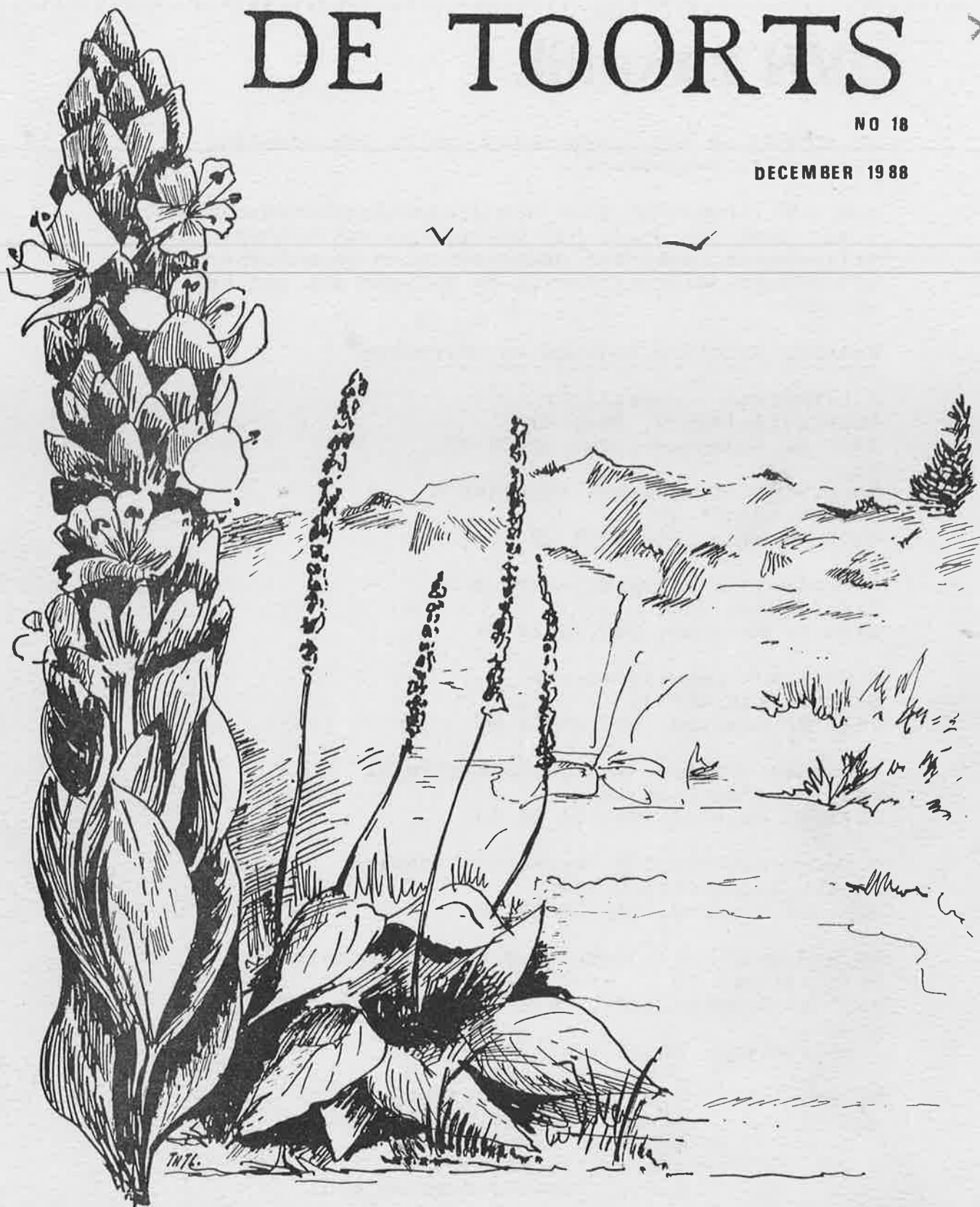

DE TOORTS

NO 18

DECEMBER 1988

contactblad van de afdeling
haarlem en omstreken
van het IVN

6^e JAARGANG

IVN zakelijk

DE TOORTS is het contactblad van de IVN-afdeling
Haarlem en Omstreken.

Het IVN (Instituut voor Natuurbeschermingseducatie)
stelt zich ten doel: het bevorderen van natuur- en
milieubesef, door het organiseren en stimuleren van
educatieve activiteiten in de ruimste zin van het
woord.

Bestuur Afdeling Haarlem en Omstreken

J.L.Andreae - voorzitter
Provinciënlaan 5, flat 41
2101 SP Heemstede. Tel.29 28 49

mw.M.Wilmink - eerste secretaris
v.d.Waalslaan 20
2105 TD Heemstede. Tel.28 75 28

M.Daalmeijer - tweede secretaris
Prattenburg 201
2036 SJ Haarlem. Tel.33 39 09

F.Hagens - penningmeester
Soestdijkstraat 30
2012 KS Haarlem. Tel.31 24 27

J.Cronau - coörd. werkgroep excursies
Van 't Hoffstraat 113
2014 RC Haarlem. Tel.24 09 00

N.v.Esterik - coörd. werkgroep scholen
Aletta Jacobsstraat 180
2037 PE Haarlem. Tel.35 63 98

mw.R.M.Hulshoff - coörd. werkgroep cursussen
Westerstraat 92
1655 LE Sijbekarspel. Tel.02299/829

Jaarbijdrage: leden f.22,50
donateurs f.25,00
Te storten op Girorekening 5007954
t.n.v. IVN-afd.Haarlem e.O.
of Rabobank Haarlem
rek.nr. 38.94.03.407
t.n.v. IVN-afd.Haarlem e.O.

Redactie van DE TOORTS
mw.Y.Beerthuizen
J.Cronau Jr.
R.Hoogstraten
Jacq.de Jong
Th.Litjens

Redactie-adres: Jacq.de Jong, F.Netscherstraat 18
2024 KS Haarlem. Tel.25 49 41

Inhoud

Bestuursmededeling	2
Excursie - medley	2
Birds - daar komen de roeken!	4
Buurtgenoten	6
Oproep werkgroep cursussen	8
Ontdek je stekje	9
Berichten uit De Heurne	10
✕ Passer Domesticus, deel 3	12 ✕
Hoe overwinteren insecten?	15
Zo maar wat prietpraat	18 ✕
✕ Rij mij niet plat, ik ben een pad	20 ✕
Vogelrampenfonds	22
De Groene Winkel met	
"Nieuwe uitgaven"	23
Leestafel	27

De secretaris van het IVN heeft onlangs een voorstel geopperd om meer publiciteit aan de ingekomen stukken te geven, ten dienste van de leden. De TOORTS-redactie heeft dit goede idee gaarne ondersteund.

In dit decembernummer is aan bovengenoemd idee vorm gegeven door een overzicht van die ingekomen stukken op te nemen. In het vervolg zal dit in iedere TOORTS-uitgave

het geval zijn.

U kunt deze publicaties bij het secretariaat ter inzage c.q. te leen vragen of, zo u wilt, ze zelf bestellen bij de uitgever (zie het overzicht "leestafel").

In het vorige TOORTS-nummer introduceerden we bij u ons nieuwe teamlid Yvonne Beerthuizen. Zij stelde in dat zelfde nummer zich ook zelf aan u voor in de inleiding van haar eerste bijdrage in de serie "Buurtgenoten".

In dit decembernummer van de TOORTS verschijnt een tweede bijdrage van haar hand. Wij wensen u ook met deze proeve van scherpe observatie van natuur-buren veel leesgenoegen.

Mogelijk zal bij u inspiratie worden opgewekt, óók eens iets van uw natuur-ervaringen te laten horen. De redactie zal publicatie daarvan in de TOORTS gaarne in overweging nemen.

INZENDING VAN KOPIJ VOOR HET VOLGEND NUMMER UITERLIJK 1 MAART A.S.

Bestuursmededeling

't Is december en we staan op de grens van 1988 en 1989. Als IVN-afdeling Haarlem en Omstreken hebben we een jaar achter de rug, dat was opgesplitst in twee delen.

Het voorjaar bood geen "eigen" programma, maar daarom niet met minder activiteiten. Wij, IVN-ers, hebben immers een groot aandeel gehad in het realiseren van en vorm geven aan de manifestatie Zuid - Kennemerland Natuurlijk. Overal kwam je onze mensen tegen: in de Vleeshal, op exposities en vooral als deskundige gidsen bij de excursies.

Jammer genoeg is er op dit moment nog niets bekend over een eventueel voortbestaan van de stichting, laat staan over de manier, waarop dit zou kunnen gebeuren.

De agenda van de maanden september, oktober en november, achterop onze Toorts, bood bijna elke zondag wel voor elk wat wils. Ook natuurgidsen van de laatste gidsenkursus werken steeds meer mee aan allerlei programmaonderdelen. De werkgroep Kursussen draait met een groot aantal "nieuwelingen", en hoe!! De najaars-groenkursus was bijna "overbezet" en loopt goed. En er zijn al konkrete plannen (en data!) voor de voorjaarskursus. Heel fijn!

Rest me nu nog iedereen goede feestdagen en een goed begin van het nieuwe jaar toe te wensen. Met elkaar hopen we er weer een fijn natuur-jaar van te maken!

Namens het bestuur,

Mieke Wilmink

Excursie-medley

Het najaar van '88 koerst met rasse schreden af op de overgang naar de winter. Het programma van publieksactiviteiten vond alweer zijn afronding op zondag 6 november met de 9e wandeling, en wel in Caprera.

Tijd dus, en aanleiding voor een korte terugblik. Overigens zat bij de Caprera-dag het "venijn" in de staart want, ondanks de getroffen maatregelen, was er in de pers geen publiciteit aan meegegeven. Het viel dus te verwachten, dat de publieksopkomst gering zou zijn.

Heel teleurstellend voor een aantal kruidenliefhebbers was het niet doorgang kunnen vinden van de kruidenexcursie onder leiding van Mona Schön-Westerduin. Zij was helaas door ziekte verhinderd. Vanaf deze plaats wensen wij, dat zij weer geheel hersteld is.

De paddenstoelenwandeling in Elswout was, zoals al vaker vertoond, een regelrechte topper. Met 900 deelnemers (1400 bezoekers aan Elswout die dag) was deze dag een groot succes.

Ook voor de wandeling in Groenendaal was sprake van een goede belangstelling met 42 deelnemers. Toch moet worden geconstateerd, dat over het geheel genomen, de belangstelling van het publiek aan de matige kant is gebleven.

Wanneer Elswout en Groenendaal even buiten beschouwing blijven, resulteert de gemiddelde deelname in ca.10 bezoekers per wandeling (kinderen daarbij inbegrepen). Aan de voorbereiding door de werkgroep en de medewerking van actieve IVN-ers lag het zeker niet! Zou er mogelijk van een zekere verzadiging sprake kunnen zijn, die bovendien zeer wel versterkt kan zijn door de natuurmanifestatie Zuid-Kennemerland "Natuurlijk" in de eerste helft van dit jaar? Er zou dan van een zekere natuur-educatie "moeheid" bij het publiek sprake kunnen zijn.

Enfin, wat de redenen ook mogen zijn, het heeft geen zin om kof-fiedik te kijken. De werkgroep Excursies zal zeer zeker aandacht aan dergelijke vragen besteden en daarop een passend antwoord vinden.

Vermeldenswaard is overigens, dat er twee extra wandelingen werden georganiseerd door Theo Venings, één op verzoek van een vrouwenbond uit Bloemendaal en één op verzoek van een Haarlemse familie, die een 35-jarige bruiloft vierde. U ziet, het IVN staat voor niets: het treedt zelfs op bij bruiloften en partijen....

Tijdens mijn overleg met het secretariaat over de verslagen van de publieksactiviteiten, bespeurde ik dat het invullen en tijdig toesturen van de verslagen in enkele gevallen wat te wensen overlaat. Mieke heeft dan extra werk met het later telefonisch opvragen van de ontbrekende informatie.

Het is, dacht ik, op zijn plaats nog eens te wijzen op het belang van deze verslagen voor werkgroep en bestuur, en alle gidsen-coördinatoren op het hart te binden de informatie tijdig en compleet toe te sturen.

Zo, dat moest ons nog even van het hart....

De agenda voor de publieksactiviteiten voor de eerste helft van 1989 is gereed. Deze treft u, zoals gewoonlijk, aan op de achterzijde van deze TOORTS.

Ik sluit af met u leerzame en plezierige IVN-wandelingen voor 1989 toe te wensen.

Theo Litjens

Een reegeit, liefhebster van kunst,
onthield een reebok elke gunst.

"Want", zei ze tot zijn groot verdriet,
"een reeproductie wil ik niet."

O.van Basten

Dit jaar, verblijvend in een huisje in Exloo, iets benoorden Emmen, heb ik eigenlijk voor het eerst eens goed kennism gemaakt met de roek en met zijn gedrag.

Rondom de huisjes was alleen maar gras, afgewisseld door groepen en alleenstaande bomen en verder de noodzakelijke weggetjes daar tussendoor. Dat grasland was kennelijk een uitmuntend geschikt fouragegebied voor deze vogel, want zo'n paar keer per dag kwamen er hele zwermen vlakbij neerstrijken. Er werd wel eens de kreet: "Birds!!" geslaakt, waarbij bedoeld werd op de gelijknamige Hitchcockfilm. Zó adembenemend als in die film waren de roekenzwermen gelukkig niet, maar met name in de eerste dagen, als je nog wat moet wennen aan de nieuwe situatie, was toch wel het aantal, het doordringende "Kā"-geroep en zeker de enigszins dreigende vorm van die grote vogels met hun zo karakteristieke lichtgrijze snavelbasis, laten we zeggen: héél apart!

Bij thuiskomst vond ik in het mei/juninumner van "Vogels" een, zeker voor mij, interessant artikel van de hand van Eduard Osieck met de titel: "Roeken, bij de gratie van de boeren?" en dat kon bijna geen toeval zijn....

Op een bij dat artikel behorend kaartje bleek duidelijk, dat de roek alleen maar in de oostelijke helft van ons land voorkomt en dus niet in Noord- en Zuid-Holland, Utrecht of Zeeland.

Concentraties van roekenkolonies van minstens 500 paren komen uitgerekend voor in de buurt van Emmen en verder ook rond de IJssel en in Z.O.-Gelderland. Kolonies van meer dan 100 paren zien we met name geconcentreerd in de overige oostelijke provincies, speciaal toch wel in Drente.

De roek is van onze kraaiachtigen de meest sociaal levende vogel die overnacht en zijn nest bouwt in hoge bomen, en zijn voedsel vindt op akkers en op weilanden. En dat uiteraard niet altijd tot genoegen van de boer, die de roek liever ziet "roeien" (de beste karakteristiek voor zijn voort-

bewegen in de lucht!), dan ziet landen, met name op die terreinen waar pas gezaaid is, of de kiemplantjes juist boven de grond uitkomen. Toch moet direkt die boer tegengeworpen worden, dat de roek ook wel nuttig voor hem kan zijn, omdat hij namelijk ook emelten en ritnaalden op zijn menu heeft staan, evenals trouwens regenwormen en insecten.

In de veertiger jaren was de roekenplaag zó groot, dat er een landelijke bestrijdingsaktie heeft plaatsgevonden: voor iedere geschoten roek ontving men een geldpremie en rondom Roermond bv. was een jonge roek tot voor kort zelfs een delicatessen....

In 1950 werden 50.000 nesten geteld, in 1970 nog maar 10.770, waaraan uiteraard ook wel de giftige bestrijdingsmiddelen debet waren. Het gebruik daarvan werd in 1969 verboden en dat, samen met de volledige bescherming van de roek in 1977, leidde gelukkig weer tot een geteld aantal nesten van 28.200 in 1985.

Sinds de sluiting van de jacht in 1977 kan een vergoeding voor roekenschade worden verkregen en daarvan maakt men, met name in de drie noordelijke provincies waar tijdens de laatste jaren de vroegere stand van de roekenpopulatie nagenoeg weer werd bereikt, in toenemende mate gebruik. In 1985 bv. werd een bedrag van f.152.000 door het Jachtfonds uitgekeerd!

Geen wonder, dat de roep om de jacht op de roek weer open te stellen, luider en luider wordt. Er zal dan ook zeker iets moeten worden gedaan om de roekenplaag in met name Drente en Gelderland, waar ruim de helft van de totale roekenpopulatie broedt, een halt toe te roepen.

Maar hoe? Groteske bestrijdingsakties, zoals willekeurig afschieten, ongecoördineerde verjaging en zeker ook een herhaling van wat er in de veertiger jaren met de roek gebeurde, past niet meer in onze tijd. Intoming van het aantal roeken zal waarschijnlijk gezocht moeten worden in verjaging (buiten het broedseizoen) middels audiotechnische alarmkreten, een aangepast zaaiprogramma, het oogstafval niet direkt onder te ploegen en/of de granen, alvorens die te zaaien, met een middel te behandelen, waardoor ze niet of minder smakelijk worden voor de roek.

De vogel is het immers, wegens zijn karakteristieke vorm en gedrag, beslist waard om als soort, in goede harmonie met de mens, nog een lang leven beschoren te zijn!

Voor nadere bijzonderheden over de roek verwijs ik u graag naar het eerder genoemde artikel in "Vogels".

Jacques de Jong

in de kiem gesmoord

In overstromingsgebieden van de Rijn is een methode toegepast om muggen te bestrijden, die als model gebruikt kan worden voor de bestrijding van de malariamug in de Derde Wereld. De muggelarven worden te lijf gegaan door een eiwit, afkomstig van bacteriën. Het eiwit doodt alleen de larven en tast andere microorganismen niet aan. Ook de waterkwaliteit lijdt er niet onder. (Biovisie)

Het is inmiddels hevig aan het herfsten in onze dreven en natuurbladen. In deze rubriek echter geen verhaal over herfstverschijnselen, ik ga het juist hebben over een buur die in dit jaargetijde schittert door afwezigheid. Rond de tijd dat wij de kachel opstoken, is dit fraaie wezen een vredige dood gestorven en zal nooit weten van kou of winter. Een verhaal over een koninklijke familie.

Mijn ouders zijn in het gelukkige bezit van een tuin, waarin veel koolmezen rondscharrelen. Enkele jaren geleden had mijn vader dan ook een nestkastje in elkaar getimmerd, om mezenparen ter wille te zijn. Een doorslaand succes werd het niet, waarschijnlijk vanwege de hoge concentratie katten in de belendende percelen. Tenslotte werd het kastje van de muur gehaald en achter in de tuin in een donker hoekje gezet. Afgedankt, zo leek het.

Maar in de lente van het vorige jaar is er ongemerkt een nieuwe bewoonster ingetrokken, die de ruimte zeer geschikt vond voor haar doel: het op stapel zetten van een volk, dat kort maar heftig zou leven.

Het was een flink uit de kluiten gewassen exemplaar, zwart behaard met heldergele banden en een witte achterlijfspunt, een vrouwtje van het geslacht *Bombus*, in de wandeling Hommel genoemd. Zij was in het vorig najaar bevrucht en had de winter doorgebracht op een vorstvrije plaats, misschien wel een muizehol of holle boom. En in het vroege voorjaar was zij tevoorschijn gekomen om een nestplaats te zoeken en nectar in te nemen tot haar eierstokken volledig ontwikkeld zouden zijn.

De toekomstige koningin-moeder had haar onderkomen gevonden en begon onmiddellijk aan de bouw van een klein nest, waarvoor ze mos en plantenresten aansleepte. Die werden verwerkt in een trosvormig klein nest, met een nauwe ingang. Het dak werd met een waslaag tegen vocht beschermd.

Toen dat karwei geklaard was, wachtte haar een volgende taak. Ze legde een eikel aan van was, om haar eerste broed in te deponeren en ze maakte een voorraadcel. Vervolgens maakte ze zich nuttig door stuifmeel en nectar te verzamelen. Daar heb je als hommel

een dagtaak aan, en ze stond er nog steeds alleen voor. Toen ze genoeg voorraad had om haar eerstelingen te voeden, legde ze op een zeer speciaal mengsel van stuifmeel en nectar (bijenbrood genoemd) een aantal eieren. Dat aantal kon variëren van 6 tot 14. De broedcel werd afgesloten met een wasdeksel en de zich daarin ontwikkelende larven werden regelmatig door hun ijverige moeder gevoed met honing. Ze groeiden en verpopten zich snel en traden als kleine, maar dappere werksters het leven tegemoet. Deze prinsessen hadden de taak, het nest uit te bouwen en broedzorg en voeding van hun moeder over te nemen. Deze zou verder als koningin door het leven gaan en zich alleen nog bezig houden met het produceren van eieren. Ze had tenslotte hard genoeg gewerkt om de titel van vorstin te verdienen.

De dochters wierpen zich op het huishouden, ze legden broed- en voorraadcellen aan en zorgden voor hun zusters tot die uit de kraamkamers kwamen. De familie groeide leuk en at er goed van, zodat de zussen dikker en groter werden. Ook ontstond er een taakverdeling. Je kunt nu eenmaal niet met z'n allen het binnenwerk doen. Er moest proviand gehaald worden, zoals stuifmeel en nectar. Nu is dat geen probleem met een tuin voor je deur. Wat je dichtbij haalt, kan ook lekker zijn en als er dan ook nog een struik staat met bloemen, waarop het als hommels goed toeven is, zijn de boodschappen snel gehaald.

Nu zijn insecten op bloemen en struiken geen ongewoon verschijnsel, maar een tuin vol bontballen begon toch op te vallen. Mijn vader kwam op een goede dag tot de ontdekking dat de dames hun tenten op zijn grondgebied hadden opgeslagen. Wij hebben een blik op het nest geworpen, door voorzichtig het deksel van het kastje op te tillen. Het gonsde er als een transformatorhuisje en we zagen hoe hecht en kunstig het nest gemaakt was. Lang hebben we niet gekeken, om de diertjes niet teveel te verstoren. Hommels zijn weliswaar niet agressief, maar ze beschikken wel degelijk over een angel en deze huisvredebreuk zou de wachtposten kunnen aanzetten tot corrigerend optreden. En ik zou het ze niet eens kwalijk kunnen nemen.

De hele zomer groeide de kolonie ongestoord, een ware vrouwengemeenschap. Er was voedsel in overvloed en de hommels werden steeds groter.

In de nazomer was de familie volgroeid (een hommelsvolk kan zo'n 500 exemplaren bevatten) en er waren relatief nog weinig larven. Toen kwam er een nieuwe ontwikkeling binnen de groep: enkele larven werden heel goed gevoed en deze ontpopten zich tot vruchtbare wijfjes, in tegenstelling tot hun steriele voorgangsters. En ook kwamen er uit onbevuchte eieren broers kruipen. Deze mannetjes hadden de mooie taak, om in de volheid des tijds met de grote, vruchtbare zusters te paren. Dat gebeuren vond plaats op een zwermplaats, waar de kereltjes zich heen spoedden en waar zij op de dames wachtten, om voor een volgend volk de basis te leggen.

De bevruchte vrouwtjes waren de enige van hun volk, die de winter ingingen. De hele kolonie zou in de herfst ten gronde gaan, inclu-

sief de oude koningin. Je verwacht dat hommels, met die dikke pelzen, wel tegen een Hollands wintertje opgewassen zouden zijn, maar de natuur denkt daar blijkbaar anders over.

De koninginnen in spé, die een flinke voorraad reservevetten in het achterlijf hadden opgeslagen, zochten naarstig naar een vorstvrij plekje, waar het goed overwinteren was en wachtten het vroege voorjaar af, wanneer de hele cyclus zich zou kunnen herhalen.

Dus: als u een nestkastje hebt hangen, waar de vogels niet van gediend zijn, gooi het vooral niet weg!

Wie weet, krijgt het nog eens koninklijke goedkeuring.

Yvonne Beerthuizen

De werkgroep "cursussen" doet een dringend beroep op u allen om (oude) tijdschriften, als "Grasduinen" - "Libelle" - "Margriet" (en al die andere bladen waarin (wel eens) fotomateriaal op het gebied van de natuur en natuurbehoud geplaatst wordt, en toch worden weggegooid) vanaf heden te bewaren.

Ook kalenders van het (bijna) voorbijgejaard leveren vaak prachtig instructiemateriaal, dat de werkgroep goed kan gebruiken.

Als u een stapel(tje) voor ons hebt verzameld, neem dan contact op met:

KITTY DE BOER EN KAREL VLOON
HOFLANDERWEG 99
1945 ZD BEVERWIJK
TEL. 02510-49596

Hartelijk dank!

Ontdek je Stekje

Bezoek aan Plien en Gerard Peeters in de Heurne d.d. 24 okt. j.l.

Onze kennismaking met het plaatsje de Heurne leidde niet tot de slotsom, de Avro erop te attenderen -in het kader van de bekende televisieserie- een uitzending aan de Heurne te wijden. Stedelijk schoon konden wij niet bespeuren, wel ondergingen wij het landschap, de verstilde natuur met slingerweggetjes, weilandjes en maïsakkertjes, omzoomd door mooie loofhoutranden.

Wèl was onze conclusie overduidelijk: Plien en Gerard hebben hun STEK ONTDEKT !

In krap twee uur stonden wij (een delegatie van 5 IVN'ers) voor de deur van Varsseveldse weg nr.6.

De begroeting en de ontvangst was allerhartelijkst.

Het hoofddoel van het bezoek was het aanbieden van het cadeau van het IVN, afd.Haarlem e.o. aan Plien. Dat gebeurde na de koffie. Een prachtige map met een achttiental reproducties in kleur van werk van Haarlemse beeldende kunstenaars, met als onderwerp het stadsbeeld van Haarlem. Het geheel gecombineerd met een boekwerk, waarin tekst en uitleg over de makers en hun onderwerpen, benevens een wissellijst.

Jacques de Jong had een copie meegenomen van een door hemzelf vervaardigde tekening van Thijssse's Hof, Plien's voormalig domein. En dan was er nog een enveloppe met inhoud, die door Plien en Gerard pijlsnel werd bestemd voor de aankoop van twee sierboompjes die, in kuipjes geplant, hun voordeur ter weerszijden zullen gaan opsieren.

De cadeaux vielen zeer in de smaak, wat nog eens door Plien werd benadrukt met een vijftal stevige zoenen per bezoeker, met de opdracht er 80% van dóór te geven aan u lezers en lezeressen, schenk(st)ers van de cadeaux.

Na de koffie werden uitgebreid het huis, de tuin en de nabije omgeving bekeken. Er is daar eigenlijk alles wat het hartje van een natuurliefhebber begeert. Van vijver tot wandelpaden, van ginkgo tot noteboom, van steenuil tot klein jantje, van wezel tot vleermuis en van plant tot paddestoelen en mossen. Kortom: een eigen Thijssse's Hof in het klein, maar dan aan de andere kant van Nederland.

Na de wandeling smaakten de boterhammen, door Plien vaardig klaargemaakt, opperbest. Aldus gesterkt voor de terugreis, reden we terug naar het Haarlemse.

Het was een genoegelijke dag, met dank aan de gastheer en gastvrouw.

Theo Litjens

Berichten uit De Heurne

"En, heb je er geen spijt van dat je uit Haarlem bent vertrokken?" vraagt iedereen die ik spreek.

Nee, dat heb ik niet.

Het is hier geweldig en het is hier stil. Geen absolute stilte, want die is er in onze gemechaniseerde wereld niet meer. Er brommen nog wel eens landbouwmachines voorbij en soms scheurt er een straaljager over. En in het spitsuur, 's morgens tussen 7 en 8, passeren hier zeker 20 auto's en 15 brommers. Goed, daar is overheen te komen.

Gelukkig is de nacht er voor de dieren.

Vaak zitten in de pereboom, schuin voor ons slaapkamerraam, een paar steenuilen hun buit te bespreken. En de fazant, in het bosje achter de keuken, heeft last van nachtmerries. Zijn schorre gekakel klinkt luid, maar verstoort de stilte nauwelijks.

Aan dieren is hier geen gebrek. Laatst kuierde een wezel op zijn gemak langs het keukenraam.

Hij scharrelde even in de tuin rond en dook toen de schuur in. Daar zitten natuurlijk muizen bij de vleet en er wonen ook twee vleermuizen die we regelmatig in en uit zien vliegen.

Het mooiste is dat je hier alles van zo dichtbij kunt zien. Vorige week nog zag ik vanuit het raam van de deel een grote bonte specht, die zijn smidse in de vlier in gereedheid bracht en een walnoot begon open te hakken. Maar er was een kaper op de kust. Toen de specht even werd afgeleid, griste een koolmees de noot weg en ging ermee vandoor, het bos in.

Je zult wel zeggen: "Jij ziet alles vanuit het raam".

Dat klopt. Mijn werk brengt nu eenmaal met zich mee, dat ik het grootste deel van de week aan huis ben gebonden. Dat is niet erg. Er is genoeg te zien. En Plien? Die geniet enorm van het buitengebeuren.

Al met al heb ik het hier uitstekend naar mijn zin. Het enige dat ik mis, is het contact met de kennissen en vrienden van het IVN. Dat drong nog een goed tot me door, toen op maandag 24 oktober een delegatie van de afdeling Haarlem verscheen. Ik hoop dat het niet bij dat ene bezoek zal blijven. En ik weet, dat Plien er ook zo over denkt.

Gerard Peeters

DELEGATIE UIT HAARLEM

Goed, ik moet dus schrijven over het IVN-bezoek aan onze woonstee.

Niet dat ik dat niet graag doe, want het was één grote verrassing. Wie zouden er met Mieke meekomen? Tevoren had ik allerlei namen de revue laten passeren.

En toen kropen ze uit het blik: Gea en Sis en Theo en Jacques, en Mieke natuurlijk.

Uitbundige begroeting midden op straat.

Dat kan hier.

Het duurde wel even, vóór we aan de koffie zaten. Elke meter werd bekeken.

Het leek wel een IVN-excursie, daar ga je ook niet hard.

Op een ogenblik zat toch iedereen en werd de koffie -met het meegenomen gebak (héérlijk)- genuttigd.

Maar niet in stilte. O nee, we hadden zoveel bij te praten.

Hoe gaat het met...? O ja, je moet de groeten hebben van... Een reeks namen opende weer een wijde, gelukkige herinnering aan al die heerlijke Haarlemse IVN'ers en aanhang. Want jullie mis ik wèl, hoor.

Na de koffie kwam de tweede verrassing: een serie cadeaus waar we, Gerard en ik, verlegen onder werden. Een mooie plant, een prachtige tekening van Thijsses's Hof van Jacques, een boek "Met Habakuk door Haarlem, negen schilders en hun stad" met van elke schilder twee grote reproducties met een wissellijst, en tenslotte f.100,- voor de aanschaf van bomen en struiken voor ons domein. De plant staat te pronken op tafel; wat moet hangen, wacht nog op een goede plaats. Daar willen we rustig over denken.

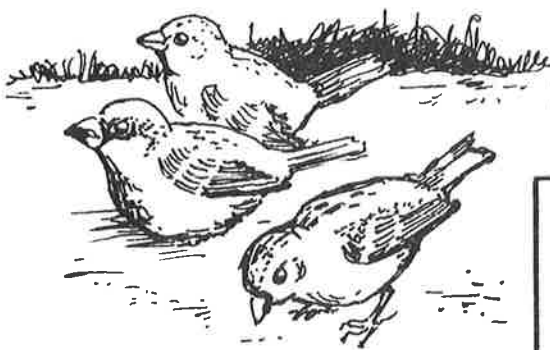
We weten al, wat we voor de tuin gaan kopen: twee palmboompjes, ter weerszijden van de voordeur. Zulke boompjes stonden er toen we het huis voor het eerst zagen, maar de vorige bewoners hebben ze (terecht) meegenomen. Verder willen we in de boomgaard een paar pruimebomen hebben. Mensen, het is eigenlijk veel te veel. Maar we zijn er wèl reuzeblj mee. Heel hartelijk bedankt voor al die mooie dingen!

Toen iedereen in huis alles goed gezien had en we onze tweede kop koffie ook achter de rug, of waar dan ook hadden, zijn we ons bos ingegaan. Ik kreeg wel de indruk dat iedereen genoot. Het is hier ook echt een paradijsje. Erg leuk was ook, dat de dag tevoren Maureen Hulshoff en haar Justus narcissenbollen hadden gebracht en geplant. Overal staan nu, ter waarschuwing, stokjes in de grond. En nu maar hopen, dat ze het in het voorjaar doen, de kopjes boven de grond uitsteken en het bos geel en wit en rood kleuren.

Om een uur of twee moesten we echt eens aan een boterhammetje gaan denken, want om drie uur wilde het gezelschap vertrekken. Jammer, dat de tijd zo omvloog. Ook heel jammer, dat al die anderen er niet bij konden zijn. Allemaal tegelijk zou trouwens ook wel een beetje te druk zijn, denk ik. Ons adres is bekend. Je komt maar eens kijken als je zin hebt. Vlak in de buurt zijn ook een paar mini-natuurcampings, voor als je de omgeving echt eens goed wilt bekijken.

Plien Peeters.

Passer domesticus

DEEL 3

In 1981 werd door het Ministerie van Landbouw en Visserij en door het toenmalige Ministerie van CRM een ambtelijke werkgroep ingesteld die als taak had om op korte termijn te komen tot een literatuur-overzicht over de schade, aange-

richt door de passer domesticus, de huismus, alsook over zijn bestrijding. Het in 1983 uitgebrachte rapport vermeldde als één van de belangrijkste conclusies dat van een doeltreffende aanpak van het "mussenprobleem" -zo dat al een probleem zou zijn- geen sprake kon zijn, eenvoudig omdat aan een eventueel indammen van de mussenpopulaties geen begin en geen eind te vinden is.

De enige remedie tegen een mussenplaag zal daarom dienen te worden gezocht in een verandering van de menselijke benadering ten opzichte van dit vogeltje: minder slordig omgaan met voedselresten en afval, gaten in het dak dicht en kapotte dakpannen vernieuwen. Misschien zou ook een andere gewaskeuze helpen in gebieden waar mussenzwormen een plaag vormen.

Verder ziet de werkgroep geen oplossingen. Door hun aangeboren voorzichtigheid en hun aanpassingsvermogen (waarover straks meer), zijn huismussen immers -ook in gebieden waar een "vogelvrije" vogel een niet zo grote overlevingskans heeft, zoals in de landen rond de Middellandse Zee, nu eenmaal niet uit te roeien.

In een vorig artikel vertelde ik u al dat de passer domesticus in zijn korte leventje niet zo ver "van huis" gaat, al trekt de dorpsmus in 't gemeen wel wat verder weg dan zijn stedse soortgenoot. Maar zeker niet verder dan hooguit 600 meter, ook niet in de zwermtijd. In de maanden augustus, september en oktober, als het graan rijpt en de mus trekkriebels krijgt, komt de dorpsmus gewoonlijk niet verder dan 350 meter van zijn nest en vindt de stadsmus zelfs 100 meter al aan de hoge kant.

De afstand tussen twee territoria (nesten) bedraagt in de stad maximaal 5 meter. De jongen doen, als ze uitvliegen, het hier wat rustiger aan dan op het platteland: daar stropen grote groepen jonge mussen de akkers af; groepen van 30 tot 50 stuks verenigen zich vaak in groepen van enige honderden individuen, soms zelfs wel tot duizend of meer. Zulke superzwormen, die een heuse plaag voor de landbouw kunnen vormen, komen met name in graangebieden voor. De, grotendeels uit jonge vogels bestaande, zwermen slapen gewoonlijk in bomen en struiken en stropen overdag perceel na perceel af, op zoek naar eetbaar graan.

Tegen de winter wordt de eigen kolonie weer opgezocht en daarna, een mussenleven lang, niet meer verlaten. Het fourageren gebeurt voortaan ook in de directe omgeving van de eigen kolonie.

In de stad staan veelal de onverteerde delen in de hondepoep op het mussemenu. Hondepoep is kennelijk een goede vervanger voor de ouderwetse paardevijg. Daarnaast vangt de mus ook langzaam vliegende insecten, die hij in de broedtijd voornamelijk aan zijn jongen voert. Omdat de mus een geweldig groot aanpassingsvermogen heeft, maakt hij daarnaast tevens dankbaar gebruik van de mogelijkheden die de mens hem biedt. Hoewel van huis uit een graszaadeter, is hij in zijn voedselkeuze beslist niet kritisch en daardoor te allen tijde verzekerd van zijn dagelijks voedsel. Nieuw ontdekte voerplaatsen worden direct aan de rest van de kolonie doorgegeven, mits tenminste de voedselbron goed te verdelen valt: een tot kruimels versnipperde boterham kan goed met andere soortgenoten verdeeld worden, maar een hele snee brood kan je beter in je eentje opeten, en daarom geef je dat nieuws liever maar niet door aan de anderen....

De Britse ornitholoog Chris Barnard heeft zich de afgelopen jaren met name bezig gehouden met het bestuderen van het gedrag van de huismus. Hij ontdekte o.m. dat de omvang van de fouragerende groepen sterk afhankelijk is van het type milieu. In het open veld schijnen mussen dankbaar gebruik te maken van het beschermende groepseffect. Het vormen van een grote groep verkleint immers de kans voor het individu om prooi te worden voor een predator. Naarmate de groep groter is, hoeft bovendien per individu minder opgelet te worden en kan de zo "uitgespaarde" tijd benut worden om effectiever te fourageren.

In boerenschuren daarentegen zoeken de mussen liever solitair hun maaltijd bijeen. Roofdieren vormen hier immers niet of nauwelijks een bedreiging en bovendien is het voor de eenling maar lastig een soortgenoot in de buurt te hebben, die de graankorrels voor je neus wegpikt. Alleen een groot voedselaanbod kan in zo'n omgeving wel samenscholing tot gevolg hebben.

Omdat de mus dus nauwelijks tijd hoeft te verdoen met zbeken naar het "dagelijks brood", houdt hij tijd genoeg over voor andere zaken, zoals op een regenachtige dag eerst maar eens een poosje schuilen alvorens naar de bekende voerplaatsen te gaan, of zijn verenpak uitgebreid oppoetsen, de omgeving uitgebreid verkennen, of in de namiddag kennelijk héél tevreden in een boom of struik wat met soortgenoten zitten tsjilpen.

Maar, hoewel hij zich dus heel goed heeft kunnen aanpassen aan onze menselijke samenleving, komt de mus toch nooit helemaal op vertrouwelijke voet met de mens, zoals een parkiet bv. Al lijkt hij soms wel heel brutaal en durft hij dan tot vlak bij de mensen te komen, dichter dan welke andere "wilde" vogel ook, hij bezit toch kennelijk een aangeboren voorzichtigheid: met name als je naar hem kijkt, heeft hij dat heel gauw in de gaten en houdt zich dan angstvallig op de achtergrond. Maar zodra je je omdraait, of je hielen hebt gelicht, komt hij onmiddellijk weer op de voorgrond en op het voedsel af. En meestal vliegt hij dan ook niet meteen weer weg, hij blijft ter plekke en verdedigt zijn plaats tot hij zijn buikje volgegeten geeft.

Een stadsmus heeft het kennelijk toch moeilijker dan men op het eerste gezicht wel zou denken. Met name in de broedtijd wanneer hij zoals reeds gezegd, zijn jongen met insecten voedt, blijkt het aan-

bod daarvan veelal te gering te zijn. Het aantal jongen per nest bij de stadsmus is dan ook gemiddeld kleiner dan in het nest van de plattelandsmus. Ook is de stadsmus gewoonlijk minder vitaal dan zijn dorpse soortgenoot. Als oorzaak daarvan wordt wel aangegeven dat de mus vrij laag bij de grond leeft, waardoor de steedse uitvoering gemakkelijk verkeersslachtoffer kan worden (zeker ook door de uitlaatgassen), terwijl ook katten hem graag op hun menu hebben staan. Hoe dan ook: onderzoekingen hebben uitgemaakt dat stadsmussen gewoonlijk een jaartje korter leven dan dorpsmussen. Een mus die een natuurlijke dood sterft, doet dat meestal teruggetrokken op het nest, of op een ander rustig plekje. De sterfte onder uitgevlogen jongen en juvenielen is groot: slechts 65% overleeft de eerste maand en maar 19% kan zijn eerste verjaardag vieren.

Wanneer de jongen eenmaal uit het nest zijn -maar er 's nachts nog graag op terugkeren- en verder op de grond worden gevoerd, laat het vrouwtje dat werk gauw aan het mannetje over, omdat ze dan al weer aan een volgend broëdsel is begonnen. Per jaar kan ze wel 4 broëdsels maken. Intussen laten de jongen zich voorlopig nog graag door pa voeren (bedelgedrag!), maar achter zijn rug pikken ze toch ook al wel hun eigen graantje mee. Na een dag of 17 zijn de jongen vliegklaar en, nadat ze vervolgens door hun ouders van huis en haard verdreven zijn, sluiten ze zich aaneen in een jongerensociëteit die -en dat is nu eenmaal jongeren eigen- nog al eens behoorlijk luidruchtig kan zijn....

De populatiedichtheid van de huismus is in akkerbouwgebieden (granen!) over het algemeen gróter dan in veeteeltgebieden, al is dit toch ook weer sterk afhankelijk van de nestelgelegenheden in de boerderijen en andere behuizingen in zo'n gebied. Zijn in veeteeltgebieden kippen, ganzen of paarden aanwezig die met granen worden gevoerd, dan verbeteren bovendien natuurlijk de voedselomstandigheden van de mus en zal ook de populatie groter zijn. De grootste populatiedichtheid vinden we echter in stedelijke gebieden met voldoende broed- en fourageergelegenheid. In deze streken kan de dichtheid wel tot 100 paren per hectare oplopen.

Beseffend, dat al op schilderijen van Jeroen Bosch de mus voorkomt als symbool van de "zielstemming van de eenvoudige mens" (Wertheim Aymes: "Die Bildsprache des Hyronymus Bosch"), mag ik, als óók zo'n eenvoudig mens, graag mijn vreugde beleven aan dit niet-meer-uit-het-dagelijks-leven-weg-te-denken-vogeltje met zijn "SAAI UITERLIJK MAAR BOEIEND GEDRAG", (zoals ik in de kop van een artikel over de huismus in het maandblad EOS las).

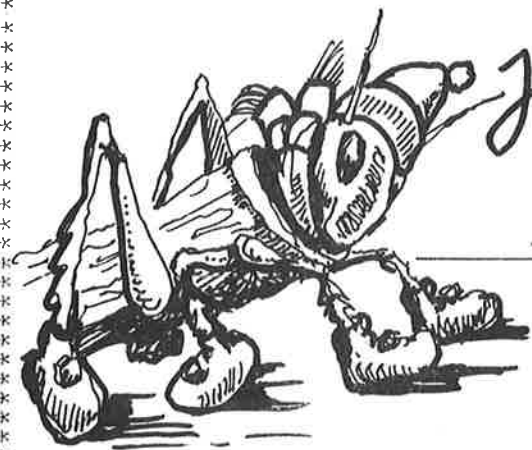
Jacques de Jong

Geraadpleegde literatuur:

tijdschrift "Vogels" no.32 - artikel van Marijke Visser in EOS - Jan van Gelderen: Vogeltaal - Randstad en broedvogels - Atlas van de Nederlandse broedvogels - W.P.Encyclopedie van het Dierenrijk, deel 3.

Nogmaals wil ik hier mijn oud-collega Piet van Zalinge dankzeggen voor het beschikbaar stellen van de nodige literatuur.

J.

Hoe overwinteren insecten?

(het stukje theorie van de kontaktdag
19 september j.c.)

De periode van "het vallen van de blaadjes" is weer begonnen. Iedere rechtgeaarde IVN.er weet wel waarom dat gebeurt.

Alle levensprocessen (groeien, ademen, fotosynthese, opname van voedingsstoffen, uitscheiden van afvalstoffen, etc.) worden in

de winter op een laag pitje gezet. Het lijkt of de boom slaapt, er zit geen groei in.

Maar ook andere planten, en ook dieren kennen een dergelijke slaaptoestand. Denk maar aan planten, die de bovengrondse delen afwerpen en als bol of knol rustig een gunstiger periode afwachten, of aan egels en vleermuizen, die in winterslaap gaan.

Zo'n slaaptoestand, ook wel dormancy of diapauze genoemd, komt niet alleen in de winter voor. In principe kan zo'n toestand in alle periodes voorkomen, die voor een plant of dier ongunstig zijn (te droog of te heet).

Naast een diapauze zijn er ook andere mogelijkheden om een ongunstige periode te overbruggen. Van veel dieren (vogels, elanden) is bijvoorbeeld bekend, dat ze in ongunstige periodes wegtrekken naar gebieden waar het wel gunstig is. Maar ook insecten trekken, zoals de Monarchvlinder, die aan het einde van de zomer van de noordelijke staten van Noord Amerika naar o.a. Florida trekt.

Een derde manier om een ongunstige periode te overbruggen is door je er goed tegen te wapenen, bijvoorbeeld door een dunne vacht te verwisselen voor een dikke. Het verharen in voor- en najaar van honden en katten is daar een voorbeeld van. Je kan ook je verblijfplaats goed isoleren, zoals de zijderups, die zijn cocon isoleert door die met een dikke laag heel dunne draden te omgeven.

De vierde manier om een ongunstige periode door te komen berust op een geheel andere strategie. Daarbij gaat het niet om het overleven van de plant of het dier zelf, maar om het overleven van de soort. Als er maar (d.m.v. zaad of ei) gezorgd is voor een nageslacht, doet het er niet toe dat het individu zelf dood gaat. Alle eenjarige planten overbruggen de voor hen moeilijke periode als zaad; veel insecten doen dat als ei.

Waarop reageren planten en dieren? Wat verandert er in de omgeving van planten en dieren met het wisselen van de seizoenen?

Ten eerste de wisselende lengte van de dag, maar ook de wisselende intensiteit van het zonlicht. Een gevolg van deze twee fenomenen is, dat ook de temperatuur niet konstant is. Verder valt er in de herfst en in de winter meer neerslag dan in de lente en de zomer en waait het in najaar en winter meer. Al deze veranderingen gaan heel geleidelijk, waardoor planten en dieren zich erop kunnen voorbereiden. Bomen maken in de herfst een afsluitend kurklaagje tussen bladsteel en tak, dat ervoor zorgt dat de verbinding tussen nerven in het blad enerzijds en die in takken en stam anderzijds, afgesloten is en er dus geen wondjes ontstaan wanneer de bladeren vallen.

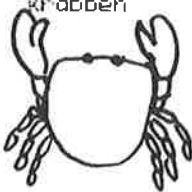
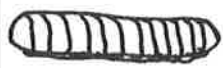
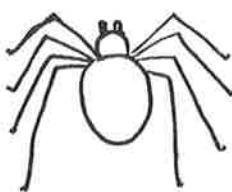
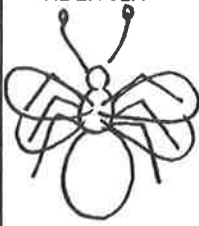
Van trekvogels is bekend, dat ze in de periode voor hun vertrek een vetlaag opbouwen.

Hoe komt het, dat planten en dieren op deze veranderingen reageren? Dat is nog lang niet duidelijk. Van sommige planten en dieren heeft men het vermoeden dat hormonen een belangrijke rol spelen, die onder invloed van licht aangemaakt of juist afgebroken zouden worden.

Het is echter niet één proces, dat op gang komt: voordat vogels wegtrekken, wordt er een vetlaag opgebouwd en gaan ze zich in groepen verzamelen; voordat het kurklaagje wordt afgezet, worden allerlei stoffen uit het blad teruggetrokken in de takken, stam en wortels van de boom. Allemaal seizoensgebonden processen, waarbij de lengte van de lichtperiode per etmaal (de fotoperiode) een belangrijke rol lijkt te spelen.

Voordat ik iets ga vertellen over de manieren, die insecten gebruiken om te overwinteren, eerst iets over insecten in het algemeen.

Driekwart van alle levende wezens behoren tot de insecten die, evenals de spinachtigen, de duizendpootachtigen en de schaaldieren tot de stam der geleedpotigen (Arthropoda) behoren. Allemaal hebben ze poten, die uit segmenten zijn opgebouwd en als tweede kenmerk: op een of ander tijdstip in hun leven hebben ze 6 poten en een lichaam dat uit drie delen bestaat (kop, borststuk, achterlijf).

Arthropoda				
diersoorten	schaaldieren, garnalen en krabben	duizendpoot- achtigen	spinachtigen	insekten
				
poten	veel	veel	4 paar	3 paar
lichaam	vele delen	vele delen	2 delen	3 delen
vleugels	geen	geen	geen	2 paar
antennes	geen	geen	geen	1 paar

Insekten zijn zo succesvol, omdat ze:

- * vleugels hebben, waarmee ze zich snel kunnen verplaatsen en dus ook makkelijk aan hun vijand ontkomen, maar ook nieuwe voedselgebieden ontdekken (bijen!).
- * kleine afmetingen hebben. Een klein spleetje is al een goede schuilplaats, een regendruppel levert al voldoende water.
- * een snelle voortplantingscyclus hebben met veel nakomelingen. Er zijn steeds zowel jonge als oude dieren aanwezig. Hierdoor en door de grote hoeveelheid nakomelingen is er een grotere risicospreiding tegen gevaren.
- * een gespecialiseerd voortplantingssysteem hebben. De vrouwtjes kunnen na een paring het tijdstip van de bevruchting uitstellen. Ze bewaren het sperma in daarvoor bestemde holtes in hun lichaam, om het op een geschikt moment in contact te brengen met de eicellen.
- * een uitwendig skelet hebben, dat als een pantser het dier beschermt tegen uitdroging en beschadiging. Het nadeel ervan is, dat het niet meegroeit, waardoor insecten meerdere malen in hun leven moeten vervellen. Vlak na zo'n vervelling is het nieuwe skelet nog niet hard en kan het dier een beetje groeien.
- * in vele gevallen een gedaantewisseling kennen, en wel een volledige en een onvolledige. Bij een volledige gedaantewisseling ziet het volwassen dier er geheel anders uit dan het onvolwassen dier. Het voorbeeld van rups en vlinder, waarbij men vier levensstadia: ei, larve, pop en imago onderscheidt, is ieder wel bekend. Bij een onvolledige gedaantewisseling lijkt het jonge dier veel op het volwassen dier, maar is veel kleiner en heeft nog geen vleugels en kent 3 stadia: ei, nimf en imago. Een voorbeeld hiervan is de sprinkhaan.

Een belangrijk voordeel van een gedaantewisseling is dat het dier niet zijn hele leven vleugels heeft. Die zijn namelijk heel kwetsbaar en het zou zeer veel energie kosten om ze gedurende hun hele leven intact te houden, terwijl vleugels pas echt nodig zijn in het volwassen stadium, voor het vinden van een partner en van een geschikte plaats om de eieren af te zetten.

En nu iets over de manier, waarop de verschillende groepen van insecten overwinteren.

Een winterslaap houden:

- * Libellen en Waterjuffers in het larvale (=niet volwassen) stadium. Ze zitten dan in de modderlaag van sloten, vennen, etc.;
- * Vlinders, meestal als pop, soms als imago, soms als ei. De Citroenvlinder en de Dagpauwoog overwinteren als vlinder en zijn in het voorjaar het eerst te zien;
- * Vliegen en muggen, zowel als larve, pop of ei;
- * de bevruchte koningin van Hommels en Wespen;
- * Kevers, zowel als larve, pop, imago of ei. Het Lieveheersbeestje houdt als imago een winterslaap.

Wegtrekken doen:

- * over lange afstand o.a. de Monarchvlinder;
 - * over korte afstand: veel insecten, o.a. het Koolwitje. Ook de verplaatsing van voedselplant naar overwinteringsplaats is nl. een seizoengebonden trekgedrag. Het is niet alleen van belang dat de overwinteringsplaats beschermt tegen de koude, maar ook dat die geschikt is voor het levensstadium van het insect vóór, tijdens en na de winterslaap. Een rups kan bijvoorbeeld onder een hoopje zand vandaan komen, een vlinder niet. Als nu de rups in zijn winterslaap overgaat in het popstadium, zullen er problemen ontstaan als straks de vlinder uit de pop komt.
- Vormen van koude-resistentie zijn:

- * het terugtrekken van een heel volk in een min of meer afgesloten ruimte, zoals bijen en mieren dat doen;
- * het beschermende laagje om een pop, zoals vele insecten hebben. Dit kan bestaan uit dunne spinseldraden of het kan een waslaagje zijn. De Zijderups maakt zo'n cocon als bescherming tegen uitdroging in de zomer;
- * het legen van de darminhoud, dat alle insecten doen die in winterslaap gaan. Hierdoor wordt de kans dat ze bevriezen, zo klein mogelijk;
- * sommige insecten produceren in het najaar een soort antivries in hun lichaams-sap. Er zijn insecten bekend, die een temperatuur van -60°C kunnen overleven. In onze streken kunnen sommige insecten tot 30° vorst verdragen.

Overwinteren in het ei-stadium doen:

Sprinkhanen, Krekels, Sabelsprinkhanen, Oorwormen, Bladluizen, vele soorten Vlinders, vele soorten Muggen en Vliegen en vele soorten Kevers. Van de Oorworm is bekend, dat het vrouwtje moederzorg kent en gedurende de winter de eieren verzorgt. Het vrouwtje overwintert dus als imago. Dit vergt echter zo een grote inspanning dat zij in het voorjaar, als de eieren uitgekomen zijn, dood gaat.

Héél globaal heb ik met bovenstaand verhaal de manier geschetst, waarop de diverse soorten insecten de winter door komen.

Tijdens de volgende thema-avonden zal behandeld worden welke tactiek andere diergroepen (o.a. zoogdieren en amfibieën) gebruiken om dit koude jaargetijde door te komen.

U bent van harte welkom op 15 november, 17 januari en 14 maart in de kleedkamers van het Openluchttheater op Caprera, aanvang 20.00 uur (om 19.15 uur is er koffie).

Namens de werkgroep "cursussen",

Maureen Hulshoff

IN LATE WINTER EN VROEGE VOORJAAR.

't Is niet eenvoudig een stukje over de natuur te schrijven in een blad als dit, dat met grote tussenpozen verschijnt. Op het moment, dat het bij u op de deurmat valt, moet mijn bijdrage nog wel aktueel wezen. Het besprokene moet niet dan al weer achterhaald zijn.

Ik schrijf dit artikel op 1 november 1988. En ik vermoed dat dit geschrevene zo half januari bij u in de bus rolt (niet zo pessimistisch, Niek! Red.). We kijken nu met z'n allen naar de periode: half januari tot eind april. Dus de late winter en het vroege voorjaar.

Wat is er dan in bos, veld en tuin aan planten en bomen te zien? Dat is nooit helemaal precies te zeggen. De tijdstippen van groei en bloei zijn sterk afhankelijk van de weersgesteldheid. Tussen het in bloei schieten of in blad komen van een bepaalde plant kan weken verschil zitten. Dat hangt er sterk van af, of de nawinter-tijd of het vroege voorjaar extreem koud of extreem warm is. Het laatste voorjaar (1988) was heel erg zacht en dat van het jaar daarvoor bar koud en schraal. Dirk de Leur, de beheerder van Thijsse's Hof, schatte het verschil in uitkomen en bloei van de planten tussen deze beide laatste jaren op zeker twee maanden.

Deze net genoemde Thijsse's Hof (veelal "de Hof" genoemd) wil ik om praktische redenen voor het vervolg van dit verhaal als "kijk-doos" nemen. Immers nergens in de omgeving vindt u zoveel plantensoorten op zo'n beperkte ruimte. Veel van de straks te noemen planten zijn hier gemakkelijk te vinden en snel te overzien. En ook het principe, waarover ik het wil hebben, is in de Hof heel duidelijk "af te lezen".

Een naar verhouding groot deel van de Hof (in 1925 door de gemeente Bloemendaal aan Jac.P.Thijssse geschonken ter gelegenheid van zijn 65e verjaardag) bestaat uit opgaand hout. Bos dus. Om precies te zijn: loofbos.

Loofbos -beukenbos even daar gelaten- bestaat als regel uit vier lagen. Verticaal gezien. We gaan van boven naar beneden.

De bovenste laag vormen de boomkruinen. Daaronder de etage van kleinere bomen en heesters en struiken. De verdieping daar weer onder bestaat uit kruidachtige planten. Van de Grote Brandnetel tot het miniscule muskuskruid en alles, wat daar tussen zit. En nog dáár weer onder vindt men, als de situatie ideaal is op de "beletage" of "begane grond", de moslaag.

Die laatste laag is helaas de laatste jaren veelal verdwenen door de sterke vergrassing. Die vergrassing ontstaat door de zure regen (Lees: de sterk toegenomen voedselrijkdom van het regenwater, besmet regenwater). Het mos wordt overwoekerd en laat het afweten. Hier nog een keer de ideale situatie, verticaal gezien:

Boomkruinen

Struiken en heesters

Kruidachtige planten

Moslaag

Nu het principe.

We weten allemaal, dat alle planten voor hun voortbestaan afhankelijk zijn van het zonlicht. Ze hebben dat nodig, maar niet alle in dezelfde mate. Net als bij ons mensen, heb je echte zonanbidders. Deze wentelen zich met een zekere wellust in het felle zonlicht. Een ander staat graag weggedoken onder een heg of struik. Elk van ons kent de benamingen: half schaduwplant en schaduwplant. Maar hoe bescheiden ook, helemaal zonder zonlicht kan geen enkele plant.

Behalve bouwstoffen (eten dus), die ze opgelost in water met hun wortels uit de bodem opnemen, maken ze zelf ook nog voedsel onder invloed van dit zonlicht. Bij het verrichten van hun grootste prestatie hebben ze het meeste voedsel nodig. En deze grootste krachtinspanning vindt veelal in het voorjaar plaats: opschieten en bloeien.

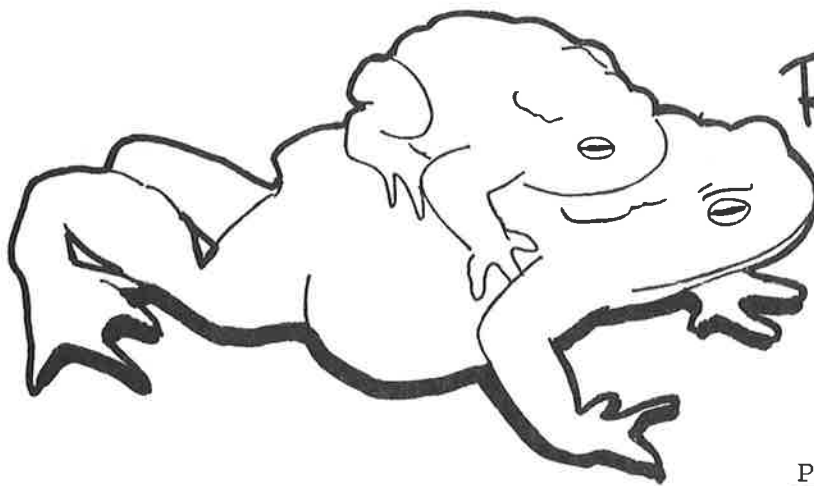
Het zou dan ook zeer onlogisch zijn, als de bladvorming in een bos van boven naar beneden zou plaats vinden. Als eerst de bomen blad zouden krijgen en daarna de struiken, dan zouden de kruidachtigen nooit in bloei kunnen komen, bij gebrek aan licht.

In het algemeen vindt dit proces dan ook van beneden naar boven plaats. De kruidachtigen (onder bomen) moeten voor een groot deel klaar zijn met hun cyclus (bloeien en vruchtzetten) vóór de bomen en struiken bladeren mogen krijgen. Ze bloeien dan ook vaak al heel vroeg. Als u erop let, ziet u dat sommige dit zelfs overdrijven. Ze komen al bloeiend onder de weggeveegde of smeltende sneeuylaag vandaan, zoals bv. de voorjaarsvroegeling, het kandelaartje en madeliefje (die dus eigenlijk ten onrechte ook wel meizoentje wordt genoemd), en wellicht betrapt u er onder uw bezem nog wel meer.

Waar kunt u nu in dit vroege voorjaar nog meer naar uitkijken? Al heel gauw ontdekt u het bloeiend Speenkruid. En op nattere plekken zijn neef: de Dotterbloem. En dan volgen al snel een hele rij: Groot- en Klein Hoefblad, Dovenetelsoorten, enkele Ooievaarsbekken, Stinkende Gouwe, Daslook, Lelietje van Dalen, Salomonszegel, Vogelmuur, Look zonder Look, sommige vroege Viooltjes, Paardebloem, Hondsdraf, Muskuskruid en Voorjaarshelmkruid. En stellig nog vele andere. Als u de helft ervan op naam kunt brengen, bent u al een hele piet. Ze staan in de berm, de wei, het duin, het bos en voor een deel in uw tuin, als u daar de gelukkige bezitter van mocht zijn. En anders: Thijsse's Hof. Daar vindt u ze allemaal en nog veel meer. Hebt u een klein groepje liefhebbers bij elkaar? Eén telefoontje en we gaan er samen kijken.

Eén (vrij grote) groep voorjaarsbloeiers heb ik in de opsomming niet genoemd. Ze hebben met z'n alle een verzamelnaam gekregen: Stinzeplanten. Op die enkele hectaren achter het Pannekoekenhuisje aan de Mollaan zijn ze ruimschoots vertegenwoordigd. Maar het hoe en waarom van die stinzeplanten is zó interessant, dat dat een apart artikelje rechtvaardigt. U houdt dit van mij tegood.

Niek Nicolai

Rij mij niet plat,
ik ben een
PAD...

PADDENBESCHERMING TEGEN
VERKEER BIJ KONINGSHOF EN ELSWOUT OPNIEUW ACTUEEL

Misschien kan de lezer zich nog iets van de padden-akties herinneren, die een aantal jaren terug elk voorjaar plaats hadden tussen de landgoederen Koningshof en Elswout.

Door actie van vrijwilligers zijn toen zeer vele padden op hun bruiloftsmars van een wisse verkeersdood gered. De actie verliep als volgt.

Een voor dit doel geplaatst raster (over ca.400 meter) belette de dieren vanuit Koningshof, waar ze overwinteren, de weg op te lopen naar Elswout, waar de padden in sloten en vijvers paren. In plaats daarvan wandelden ze een eindje langs het raster en belandden zo in kistjes, waarin ze naar de overzijde werden getransporteerd. Dit systeem, hoewel arbeidsintensief, voldeed goed. Een permanente oplossing, waarbij de "verkeersbrigade" niet meer nodig was, werd bewerkstelligd door de Aktiegroep "Redt de pad". Aldus werd in 1979 een vijftal buizen onder de Duinlustweg aangebracht, die als tunnels voor de paarlustige padden moesten fungeren.

Negen jaar lang heeft niemand zich afgevraagd of de tunnels ook inderdaad de funktie vervulden die men zich had voorgesteld. Tijdens de paddentrek in het afgelopen voorjaar is onderzocht in welke mate de tunnels door de padden worden gebruikt. Dit is niet de plaats om het onderzoek uitvoerig te beschrijven, maar ik wil u enkele opzienbarende uitkomsten niet onthouden:

1. Uit het onderzoek is gebleken, dat slechts 3 à 4% van de trekkende padden de tunnels gebruiken op weg naar de paarvijvers.
2. Een aanzienlijk deel, maar meer dan 10,5% van de dieren klimt gewoon over het raster heen en loopt de weg op, natuurlijk met fatale gevolgen.
3. Verreweg het grootste deel van de trekkende paddenbevolking wordt opgevangen bij de ingangen van Koningshof en door de beheerder, de heer Luntz, over de weg gebracht. Deze heeft het er dan ook zeer druk mee.

De uitkomst van het niet-funktioneren van de tunnels is wel heel verrassend. In het onderzoeksrapport staan ook aanbevelingen voor verbeteringen aan het systeem, waarvoor over onze grenzen is gekeken. Met name in Duitsland en Zwitserland heeft men veel ervaring met dit werk. Het aanbrengen van deze verbeteringen is een zaak van wat langere termijn en zover is het -althans in 1989-

nog niet. Het is daarom wenselijk, de padden in het komende voorjaar weer op de oude, beproefde wijze over te zetten.

Tijdens enkele weken in het voorjaar -hoofdzakelijk maart- moeten de padden, die zich in de emmers verzameld hebben, 's morgens en 's avonds worden overgezet. Dit karweitje is voor een aantal vrijwilligers niet veel werk.

U begrijpt misschien al wel, waar ik heen wil. Als u hierbij behulpzaam wil zijn: héél graag! En hoe vindt u het, om dan tegelijk de gast te zijn op zoveel bruiloften...?

Voor deze verkeersbrigade kunt u zich aanmelden bij Niels van Esterik, telefoon 171655 (werk) of 356398 (huis).

HERPETOLOGISCHE STUDIEGROEP
NOORD-HOLLAND

De Herpetologische Studiegroep Noord-Holland voerde dit onderzoek uit. Deze studiegroep verzamelt gegevens over de amfibieën en reptielen in de provincie en voert o.a. inventarisaties uit. Het doel is bescherming van deze diergroepen.

Als u een waarneming aan een amfibie of reptiel hebt gedaan, wordt het doorgeven hiervan aan de studiegroep zeer op prijs gesteld!

Dit kan aan Niels van Esterik, of aan het secretariaat van de Studiegroep: Grondzeiler 61, 1035 AM Amsterdam - tel.020/311286.

Hier kunt u tevens nadere informatie over de Studiegroep krijgen.

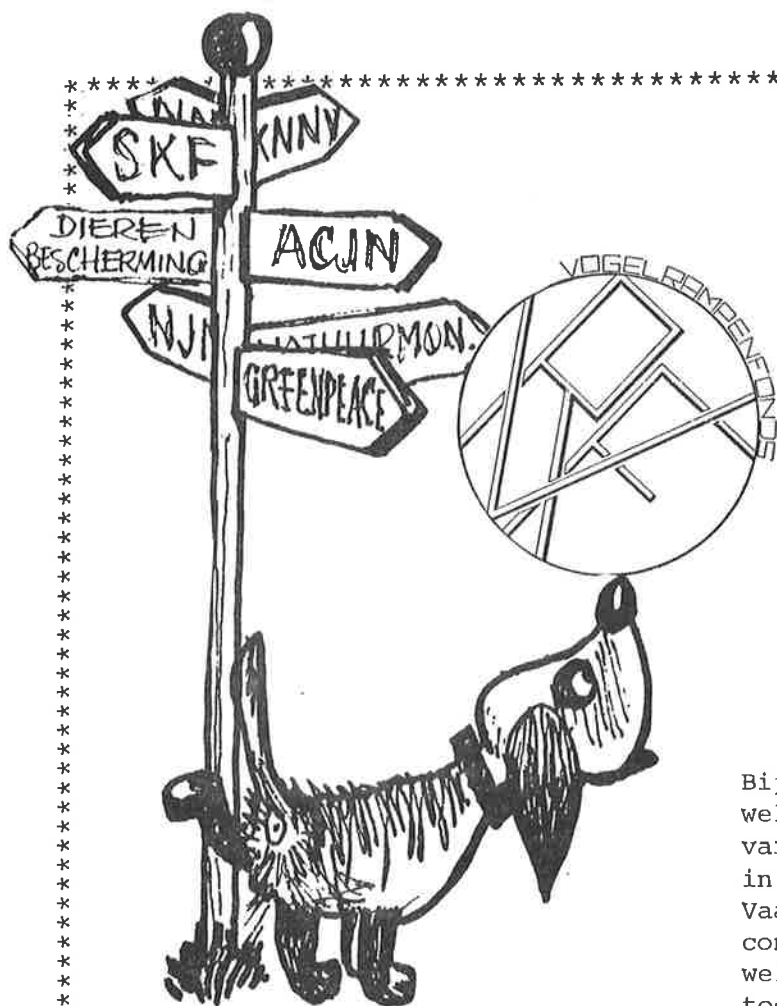
SLIM...

De sprinkhaan, die ook nu weer Afrika teistert, houdt niet van het melksap van de rubberplant.

Toch weet hij er iets op te vinden, om ook het blad van deze boom te verorberen. Hij snijdt eenvoudig de bladnerven door, wacht tot de latex uit de bladeren gelopen is, en geniet dan van een verse bladtop.

(uit "Biovisie")

Van de stichting Vogelrampenfonds ontvingen we een overzicht van de gebeurtenissen in de periode juli 1987 t/m juli 1988, met het verzoek in de TOORTS hieraan enige aandacht te besteden.

Hoewel we gewoonlijk niet aan dit soort verzoeken kunnen voldoen, willen we voor deze keer een uitzondering maken.

Het ons toegestuurde overzicht "berichten uit het vogelhospitaal" was echter dermate uitgebreid, dat dit niet zonder meer geplaatst kon worden. We beperken ons dan ook tot een redactionele weergave ervan.

*

Bij het vogelhospitaal worden elke dag wel vogels binnengebracht; het aantal varieert van enkele tot tientallen en in extreme gevallen honderden. Vaak, zo wordt door de medewerkers geconstateerd, zijn deze dieren van nature wel gezond en sterk, maar raken zij door toedoen van de mens in de problemen. Maar wat ook de oorzaak is, de vogels worden altijd met grote inzet geholpen.

De periode begon met een koele, natte zomer waardoor het aantal botulismeslachtoffers beperkt bleef.

In augustus spoelden vele halfverhongerde en dode drieteenmeeuwen op het Noordzeestrand aan, waarvan een gedeelte gered kon worden. In de loop van de zomer zijn veel dieren weer gezond uitgezet, waaronder ongeveer 200 zangvogels.

Het vogelhospitaal heeft ook enkele malen exotische gasten gehad. Aalscholvers uit Tanzania en groene kardinalen uit Argentinië zijn illegaal naar Nederland vervoerd en op Schiphol in beslag genomen. De dieren hadden erg te lijden gehad van de omstandigheden tijdens de vangst en het transport en met name onder de kardinalen was de sterfte groot.

Dankzij de zachte winter hoefden de buitenvogels niet bijgevoerd te worden. De kou maakte weinig slachtoffers, de nalatigheid van de mens destemee: in januari 1988 verloor een Roemeense tanker in de Noordzee een grote hoeveelheid stookolie, die duizenden zeevogels het leven kostte.

Met man en macht hebben de mensen van het vogelhospitaal gewerkt om zoveel mogelijk olieslachtoffers te redden. In maart waren de meeste zeevogels die er doorgesleept konden worden, zover opgeknapt dat ze weer losgelaten konden worden.

In het voorjaar van 1988 kregen de medewerkers het weer druk met de opvang van honderden ouderloze jonge vogels. Er wordt echter op gewezen, dat men niet te snel moet aannemen dat de dieren hun ouders kwijt zijn.

Nu verblijven niet slechts vogels in het hospitaal. Ieder jaar brengt een flink aantal egels de winterslaap hier door, om in mei weer te vertrekken. Maar het accent ligt toch wel op de vogels, die door de medewerkers van het vogelhospitaal geholpen worden om snel weer op eigen wieken te drijven.

de groene winkel met "nieuwe uitgaven"

N I E U W E U I T G A V E N V A N H E T I V N

Nieuwe loepjes

Naast de bekende loepjes kunt u nu ook goedkopere loepjes bestellen met een vergroting van 3.4, die met de hand moeten worden vastgehouden. (f.3,50 p.st.)

Vlinders in de tuin

Deze nieuwe uitgave van de Vlinderstichting staat vol tips, o.a. ideeën voor tuinontwerp, tuinaanleg, plantesoorten en een lijst met welke plant welke vlinder lokt. (32 pagina's - f.9,50)

Nederlandse Oecologische Flora 3

Op 15 sep.j.1. werd in Haarlem het 3e deel gepresenteerd. De uitgevers: Vara, Vewin en IVN, hebben zich een tweeledig doel gesteld: beschrijving van de gehele Nederlandse flora in drie delen. Nu blijken nog niet alle plantenfamilies te zijn beschreven; de uitgevers beraden zich op een 4e deel. (59,50 voor IVNers)

Werkboek Bodem

Ontwikkeld door het IVN i.s.m. st. Nederlandse Schoolradio. Onderwerpen: de bodem maakt geschiedenis, - wordt gebruikt, - als leverancier, - als vuilnisvat - heeft de bodem toekomst? Door Riet Rijs en Kees van Wissen. (f.6,50)

Rijnwaterspel (herdruk)

Er wordt een reis langs de Rijn gemaakt en onderweg wordt beleefd, wat er gebeurt met het water van onze rivieren. (f.2,00)

Onderwijsmappen Water en Stadsplanten

Opgezet v.d. hoogste groepen basisonderwijs, ook te gebruiken voor buitenschoolse activiteiten (jeugdgroepen b.v.) De map "Water" bestaat uit: docentenwijzer - vier kant-en-klare leerlingbladen - twee onbedrukte leerlingbladen - het Waterkringloopspel, met handleiding, spelbord, opdrachtkaarten en bewaarenveloppe. In de map "Stadsplanten" zit: docentenwijzer - 4 kant-en-klare 11.bladen - knipblad behorend bij buitenwijzer 2 - 2 onbedrukte 11.bladen - het plant-en plekspel met handleiding, 40 plantenzoekkaarten in kleur, 1 vel verzamelkaarten, 1 werkblad, 2 plantenbladen, 1 bewaarenveloppe. (f.19,95 per map, aparte spellen f.6,50)

Lespakket Zwerfafval

Voor scholen en jeugdgroepen. Tegen portokosten aan te vragen. Ook verkrijgbaar een musical Zwerfafval met cassettebandje, tekst- en muziekboekje (à f.10,00)

N I E U W E U I T G A V E N, elders te verkrijgen

Handhaving van het Milieurecht door Particulieren

f.15,00, storten op giro 2999383 van Milieufederatie Groningen te Groningen.

Brochures "Zure Regen" - "De Aarde is een Broeikas" - "Ozon"

f.2,50 p.st., storten op giro 2537078 van st.Natuur en Milieu te Utrecht.

Wat krijgen we nog meer op ons bord? (over voedselvervuiling)

f.7,50, storten op giro 2537078 van st.Natuur en Milieu te Utrecht

Onbeperkt houdbaar (Een toekomst met duurzame energie)

f.12,50, strten op giro 9933 van Natuurmonumenten te 's Graveland.

Naar een landbouwberaad met toekomst

Voor een landbouw, die recht doet aan producent, consument, Derde Wereld en milieu. f.2,50. Inf. bij Initiatiefgr. Kritisch Landbouwberaad, postbus 256, 7440 AG Nijverdal.

Drinkpoelen en sloten in boerenland

Met steun van Wereldnatuurfonds, Natuurmonumenten en ministerie van Landbouw en Visserij uitgegeven door de st. Landelijk Overleg Natuur- en Landschapsbeheer. Over ontstaan, betekenis en bedreigingen van poelen en sloten, de verspreiding ervan en over aanleg, beheer en bescherming van poelen en sloten. f.17,00, incl.verzendkosten, giro 4252780 van st.LONL te Utrecht. Vrijwilligers komen bij afname van 10 of meer exempl. in aanmerking voor korting (030-340777)

Informatievel Rekreatie en Natuur: water en vuur?

Voortaan zal het informatievel in het midden van 'Mens en Natuur' slechts nog in enkelvoud met de Bestuursledeninformatie worden meegestuurd. Ditmaal met bovengenoemd onderwerp. Meerdere exemplaren tegen portokosten verkrijgbaar bij het landelijk buro IVN.

Tijdschrift Milieu-Educatie

In het julinumnummer o.m. aandacht aan milieu en cultuur, het septembernummer in het teken van Honger Hoeft Niet en duurzame ontwikkeling (Brundtland.rapport). F.6,00 per nummer op giro 3180199 van st.Milieueducatie te Utrecht, o.v.v.Milieu-Educatie no.4 (juli) of no.5 (sept.). Jaarabonnement (6 nrs.) kost f.25,00

Brochure "Over de Derde Wereld gesproken"

Uitgegeven door de st.Milieu-Educatie, met ideeën, methoden en materialen om het onderwerp Milieu & Derde Wereld voor volwassenen in educatieve situaties bespreekbaar te maken (volwassenenonderwijs, milieu-en derde wereld-en vrouwen-groepen). Praktische tips voor het werken met materialen over verstedelijking, vrouwen in de derde wereld en industrialisering in de derde wereld. 32 pagina's. F.8,00 op giro 3180199 van st.Milieu-Educatie te Utrecht o.v.v.'Over de Derde Wereld gesproken',

Hoe de zalm terugkwam

Met Ruud Lubbers in de hoofdrol en als ondertitel: De Droom van een Milieubeheerder. Door Willem Hoogendijk, illustraties Peter v.d.Vet. Over de zalm in de Maas uit grootvaders tijd, een boeiend relaas over de economische en ecologische crisis en over een ander milieuvriendelijk overheidsbestuur. 44 pagina's. F.12,50 op giro 3180199 van st.Milieu-Educatie te Utrecht. Over korting bij meer dan 10 exempl. inlichtingen bij de st.Milieu-Educatie, tel.030-713734.

Leskist Landbouw en Milieu ("koe-kist")

Bij alle provinciale consultants NME en het district Overijssel beschikbaar voor de afdelingen. Bij voldoende belangstelling zal een tweede serie geproduceerd worden à f.300,00 per kist. Voor de inhoud van deze leskist: zie themanummer Landbouw en Milieu (voorjaar 1988) van 'Mens en Natuur'. Bestelling bij J.B.Stuyfbergen, Melknapesteeg 4, 1621 AD Hoorn,tel.02290-13735.

Steengoed, een leskist over fossielen

"Wat zijn fossielen, hoe ontstaan ze, waar komen ze vandaan, enz." wordt beantwoord door het Pieter Vermeulen Museum in een handleiding, een werkboek, 4 losse werkbladen en 4 bouwplaten van 2 à 3 vellen. Bedoeld voor de groepen 7 en 8 van het basisonderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs. F.17,50, Milieuwinkel A'dam, H.Polaklaan 42, 1018 CT Amsterdam. Tel.020-2449898.

Educatief pakket "Hoe helpt Ontwikkelingshulp?"

Door de st.Milieu-Educatie, voor volwassenen. 'Hoe helpt hulp?' leert volwassenen eigen criteria te formuleren voor ontwikkelingshulp. Een serie van 3 affiches, videoband en fotoserie. Met het gehele pakket kan een cursus worden opgezet. De handleidingen bieden achtergrondinformatie en werkvormen. Afficheserie + handl. f.20,50; video + handl. f.50,50; fotoserie f.18,- + handl.(incl. verzendkosten). Giro 3180199 van st.Milieu-Educatie te Utrecht v.v.v. de titel.

Lespakket "Rivieren hier en daar"

De Rijn is een toonbeeld van milieugevolgen, de Ganges voor de gevolgen van "onderontwikkeling". Het pakket gaat uit van een, hier herkenbare, situatie en vergelijkt die met de situatie langs de Ganges. Zo kan de relatie Milieu- Derde Wereld inzichtelijk gemaakt worden. Achtergrondinf. voor de docent bij alle thema's en 11 boekjes (met docentenhandl. en kopieerbare werkvellen) over de deelthema's 'Visserij', 'Scheepvaart', 'Maatschappelijke betekenis', 'Industrie', 'Ontbossing', 'Steden en dorpen' en 'Landbouw'. Onderdelen zijn o.m. een kwartetspel en het Rijn-Gangesspel. Samengesteld door Yvonne Kleintjes en Liliane Schouten, als afstudeerproject voor de Hogeschool Interstudie. Ill. van Hester de Priële. F.22,50, voor afdelingen f.15,-, excl. portokosten. Bestellen bij konsulent natuur- en milieueducatie Gelderland, tel.085-512927.

Diaserie "Een wereld vol bomen"

Serie van 24 dia's over de verschillende functies van bomen in de Derde Wereldlanden in relatie tot de bodemvruchtbaarheid. Met geluidscassette en tekstboekje. Basispakket (bodemmappen en bomenposter) f.22,50, diaserie f.27,50. Uitgave Landelijk Comité Nationale Boomfeestdag, tel.030-852727.

Lespakket "Van kale kaap tot groene kaap"

Over het planten van bomen op de Kaap Verdische Eilanden, voor kinderen van 10 tot 12 jaar. Leerlingenwerkboek, docentenhandleiding, diaserie en set van 9 posters. F.39,50. Uitgave: NOVIB, tel.070-421766.

Lespakket "Tropisch Regenwoud"

Het tropisch regenwoud in de hele wereld met alle belangrijke bedreigingen voor het voortbestaan ervan. Voor de bovenbouw van het basisonderwijs. Diaserie+tekstboekje, docentenboekje, leerlingenboekje, leerlingenvol met informatie, kleurplaatjes en suggesties voor zelfwerkzaamheid en een poster. F.40,- excl. portokosten. Uitgave: Wereld Natuur Fonds, tel.03404-22164.

Lespakket "Ook de buffel moet iedere dag eten"

Voor bovenbouw basisonderwijs, over de boom als 'gebruiksboom' in de Derde Wereldlanden. Diaserie met tekstboekje/rollenspel (115 dia's), docenteninformatie, 11-informatie en zaadjes van de Ipil-Ipill. F.50,-. Global Forest Familiespel f.39,-. Uitg. Global Forest, tel.08370-21777.

Brochure "Spookrijden"

Door Natuurmonumenten. Een inventarisatie van de gevolgen van de zure regen op de kwaliteit van de terreinen van de vereniging en die van de provinciale land- schappen. Zij vragen zich af of en hoe het leven van plant en dier zich nog te- weer kan stellen. Een appèl op politiek, bedrijfsleven en individuele Nederlanders om daadwerkelijk iets aan dit vraagstuk te doen. Gratis te bestellen bij NM, Schaep en Burgh, Noordereinde 60, 1243 JJ 's Graveland, tel.035-62004. Bij meer dan 5 exempl. verzoekt men de verzendkosten te voldoen. Een onderbouwend technisch rapport rond deze brochure is aan te vragen bij de afd. Voorlichting, toestel 278

N I E U W E U I T G A V E N van de WVS (Werkgroep van Schoolbiologen)

Themanummers over 'Leskisten' en 'Milieu en gehandicapten' zijn herdrukt. F.2,50, excl. portokosten, te bestellen bij het landelijk Bureau van het IVN.

Materiaal Both ENDS, een milieu- en ontwikkelingsservice voor niet-gouvernemen- te organisaties, met accent op de relatie tussen vrouwen en natuurlijke hulpbronnen in de Derde Wereld. Geleend kunnen worden: een diaserie "Als vrouwen herbebossen" (80 dia's, met geluid, duur 17 min.) en een video "Ontbossing in de Himalaya" (2 films, die elk 1 uur duren). Informatie en/of reservering: Both ENDS, stichting IUCN-ledencontact, Damrak 28-30, 1012 LJ A'dam. Tel. 020-230823/261732.

Stampeï in het bos

Stampeï, een heuse boskabouter met een slecht humeur, een oude eik, Fransje de boswachtersdochter, maar ook ministers en de koningin spelen mee in het sprookje "Stampeï in het bos". Een eigentijds verhaal over de gevolgen van de verzuring en wat wij mensen eraan kunnen doen (als we willen). Het bestaat uit een boekje en een posterserie. Het boekje wordt afgesloten met een brief van prof. Oldeman (vakgroep Bosteelt en Bosecologie, Wageningen). Voor kinderen van 10 jaar e.o., zeer geschikt als (voor-)leesboek.

De inkoopprijs voor afdelingen van het gehele pakket bedraagt f.10,50 (excl.portokosten). Verkoopprijs f.17,50. Prijs van het boekje f.4,-inkoop (excl.portokosten) verkoopprijs f.7,50. De posterserie (met een beeldverhaal over "Stampeï") kost f.7,50 inkoopprijs (excl.portokosten), verkoopprijs f.10,-. Bestellen bij de konsulent natuur- en milieueducatie Gelderland, tel.085-512927.

RECEPT

Een Frans recept om de woestijn vruchtbaar te maken: "neem oude autobanden, tomatenplanten en flink wat geduld. Snij de zijkant van de banden, zet ze met de afgesneden kant naar boven, en vul ze met bruikbare aarde waaraan 50% woestijnzand is toegevoegd. Zet middenin een tomatenplant, die onder glas in een potje met compost is gekweekt, bescherm het plantje tegen de wind met takken en plastic, en geef het om de drie, vier dagen water."

De methode blijkt te werken: in het eerste jaar van de proef breidde het wortelsysteem zich uit binnen de band, waarvan de gewelfde onderrand als waterreservoir dienst deed. Maar ook drongen de wortels in het onderliggende zand en konden er een paar tomaten geoogst worden. Na drie jaar was de grond minder zanderig, er was veel biologische aktiviteit en het water liep niet snel meer weg.

Voorlopig is het goedkope en praktische systeem alleen geschikt om kleine stukken woestijn weer vruchtbaar te maken, maar men geeft de hoop niet op dat het op den duur ook op grotere schaal zal lukken.

uit: "Unesco Nieuws"

voor de poes

Engelse onderzoekers hebben onderzocht, hoeveel vogeltjes voor de poes zijn. Ze komen tot indrukwekkende getallen: in een plaatsje waar 80 katten leefden, telden ze (uit de resten die ze in 1 jaar thuis brachten) 2200 slachtoffers, overwegend mussen en spreeuwen. Toch de kat de bel maar aanbinden?

uit: "Senior"

UITGAVE	NAAM	UITGEVER			OPMERKINGEN
		ADRES	POSTCODE/PLAATS	TELEFOON	
uitgavenlijst april '88	KNNV	B.Hoogenboomlaan 24	1718 BJ Hoogwoud	02263 - 1445	
rijnwaterspel	IVN	Postbus 20123	1000 HC Amsterdam		
natuur & milieu sep.'88	st.v.nat.& milieu	Donkerstraat 17	3511 KB Utrecht	030 - 331328	
verslag over het werk v.d. afdelingen - 1987	IVN	Postbus 20123	1000 HC Amsterdam	020-228115	
spookrijden, zure regen en de gevolgen	natuurmonumenten	Noordereinde 60	1243 JJ 's Graveland	035 - 62004	
koningshof, wandelroute	"	"	"	"	
de milieuwinkel (uitgavenlijst)	milieuwinkel	H.Polaklaan 42	1018 CT Amsterdam	020 - 244989	
nieuwsbrief, sep.'88	overlegplatform voor milieuvoorl. Noord-Holland	Nicolaasstraat 2B	1506 BB Zaandam	075 - 351598	
verkeer- en milieukrant nrs. 2 en 3	"	"	"	"	
schoon op weg (naar een schoner vervoerssysteem)	ver. Milieudefensie	Damrak 26	1000 GD Amsterdam	0202 - 221366	
redt het tropisch regenwoud	"	"	"	"	
honger hoeft niet	org. Honger hoeft niet	Oude Gracht 42	3511 AR Utrecht	030 - 316566	
groen in de buurt	st.Milieueducatie	Postbus 13030	3507 LA Utrecht	030 - 713734	
verslag 1987 en 1988 werkplan 1988 en 1989	st. Welzijn, Haarlem	Spaarne 72	2011 CL Haarlem	020 - 319318	

EEN MAAG VAN BETON

Rendieren zijn wonderlijk goed aangepast aan het barre klimaat, waarin ze moeten leven.

Maar het is toch het rendier op Spitsbergen dat hierbij de kroon spant. In tegenstelling tot hun familieleden op het vasteland van Europa en de Verenigde Staten, kan de rendierpopulatie op Spitsbergen 's winters niet naar het Zuiden trekken.

De dieren kunnen niet van het eiland af en krijgen daarom in de winter soms temperaturen van -40° te verduren. Daarbij komt nog, dat op Spitsbergen drie maanden van het jaar donker zijn en er acht maanden sneeuw ligt.

Gelukkig heeft de geïsoleerde rendierpopulatie die, naar wordt geschat, al 40.000 jaar het eiland bevolkt, zich in de loop van de tijd prima aangepast aan de omstandigheden die op Spitsbergen heersen. Ze hebben een gedrongen lijf en slaan meer vet op dan hun soortgenoten elders, maar desondanks is dit maar voldoende voor een kwart van de winter. De rest van de tijd moeten ze hun energie uit mossen en dode planten onder de sneeuw vandaan halen. Het zou onmogelijk zijn met een dergelijk dieet van slechte kwaliteit de wintermaanden door te komen, als ze geen "maag van beton" hadden, waar bepaalde bacteriën ervoor zorgen dat ook slecht verteerbare vezels verteerd worden. Alle koe- en schapachtigen hebben deze bacteriën in hun maag, maar deze zijn 's zomers minder actief door het eiwitrijke voedsel. Bij de rendieren op Spitsbergen blijven de bacteriën echter de hele zomer actief en zijn daarom nog in grote getale aanwezig bij het begin van de winter. De Unesco wil nu proberen of de rendierbacteriën aan koeien en schapen kunnen worden toegediend, zodat de dieren meer energie kunnen halen uit "armer" en vezelrijker voedsel, dat economisch natuurlijk aantrekkelijker is dan het voeren van bijzonder eiwitrijk voedsel.

(EOS)

AGENDA NATUURGIDSEN I.V.N. TOT APRIL 1989

Belangrijke mededelingen betreffende het programma

- * Tot april 1989 staat het programma definitief vast.
(Zie achterzijde omslag)
- * De voorwandelingen staan open voor alle leden en donateurs.
- * Willen degenen die de excursies willen helpen leiden, vroegtijdig contact opnemen met de coördinatoren?
- * Wacht niet tot u benaderd wordt, maar neem zelf het initiatief!

- 15 jan.- KENNEMERDUINEN, winterwandeling.
Coördinator: Jaap Kuypers (tel.260144)
Voorwandelen in overleg.
- 17 jan.- 3e THEMA-CONTACTAVOND
in de kledruimte van het Openluchttheater
Aanvang 19.45 uur
- 28 feb.- LEDENVERGADERING, Spaarne 72.
Aanvang 20.00 uur
Niet vergeten te komen!
- 5 mrt.- A.W.DUINEN (zandvoortselaan), wandeling.
Thema: watervogels
Coördinator: Fred Hagens (tel.312427)
Voorwandelen in overleg.
- 14 mrt.- 4e THEMA-CONTACTAVOND
in de kledruimte van het Openluchttheater
Aanvang 19.45 uur
- 19 mrt.- KNOPPENDAG in het Openluchttheater.
Coördinator: Joop Cronau (tel.240900)
Véél mensen nodig (ook voor de winkel)!
Voorwandelen in overleg.

- BELANGRIJK: * De wandelingen duren ± 1½ uur, tenzij anders is vermeld.
- * Deelname aan de activiteiten is gratis, tenzij anders is vermeld.

agenda

zondag 15 januari: KENNEMERDUINEN.

Winterwandeling; vertrek vanaf de Bergweg 12.00 uur
Toegangskaart verplicht!

dinsdag 17 januari: DERDE THEMA-CONTACTAVOND.

Thema: "Hoe komen dieren in en rondom het huis de winter door?"

In de kleedkamer van het Openluchttheater, 19.45 uur

dinsdag 28 februari: ALGEMENE LEDENVERGADERING.

Te houden in het gebouw Stichting Welzijn, Spaarne 72
(hoek Korte Veerstraat). Aanvang 20.00 uur

zondag 5 maart: AMSTERDAMSE WATERLEIDINGDUINEN.

Wandeling, er zal vooral aandacht worden geschonken
aan de watervogels.

Vertrek: 10.00 uur vanaf de ingang van de AWD,
Zandvoortselaan t/o Nieuw Unicum.

Toegangskaart verplicht! Advies: kijker meenemen.

dinsdag 14 maart: VIERDE THEMA-CONTACTAVOND.

Thema: "Hoe komen amfibieën de winter door?"

In de kleedkamer van het Openluchttheater, 19.45 uur

zondag 19 maart: OPENLUCHTTHEATER-CAPRERA, Bl'daal.

Themadag: "Lente in het bos".

Lezingen om 10.30 uur en om 13.00 uur, met aansluitend
om 11.00 uur en om 13.30 uur een wandeling van
± 2 uur.

Expositie en Groene Winkel in de kleedruimte van het
Openluchttheater.

Toegangskaart verplicht!

VOORAANKONDIGING:

zaterdag 15 april: Stinzeplantenwandeling op het
terrein van de stichting Vogelenzang - Bennebroek
Aanvang 9.00 uur

N.B. Wij maken al onze mede-wandelaars erop attent, dat
het meenemen van honden, hoe klein ook, verboden is.
Hiervan uitgezonderd zijn: het landgoed Caprera-
Openluchttheater en de weg van en naar Parnassia,
Zeeweg (wél aangelijsd!)
